

quos male inquit claruisse circa annos 1255. Alter enim amborum anno 1108, factus Magalonensis episcopus, anno 1128, mortuus est in peregrinatione suscepta ad Terram Sanctam, ut recte tradunt fratres Sammarthani tomo III *Gallæ Christianæ*, fol. 567, in episcopis Magalonensibus; alter autem floruit ab anno 1160 ad 1200, ut supra diximus. Agunt de hoc Gualtero Insulano Joannes Trithemius in libro *De scriptoribus ecclesiasticis*; Antonius Possevinus tomo I *Apparatus sacri*, pag. mihi 692; Gerardus Joannes Vossius lib. III *De historicis Latinis*, part. II, *De historicis incertæ ætatis*, litteræ

A. P. quem *Philippum Gualtherum Castellionem* vocat, recteque circa annum 1200 floruisse statuit; sæculum IV. *Historiæ universitatis Parisiensis*, pag. 740, in Catalogo illustrium hujus sæculi Academicorum, unde multa habuimus. Aubertus Miræus in scholiis suis ad libellum Henrici Gandavensis *De scriptoribus ecclesiasticis*, ubi de duobus Gualteris Insulensibus loquitur; Valerius Andreas in *Bibliotheca Belgica*, p. 773, ubi eum *Philippum Gualtherum de Castellione* vocat, editionis 1643, ultimæ, in 4°, Lovanii.

TRACTATUS SIVE DIALOGUS

MAGISTRI

GUALTERI TORNACENSIS

ET

BALDUINI VALENTIANENSIS

CONTRA JUDÆOS

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, XIV, 505. — Gualteri opusculum jam emiserat Oudinus in collectione cui titulus: *Veterum aliquot Gallæ et Belgii scriptorum opuscula sacra nunquam edita*, Lugduni Batav., 1692, in-8)

PROLOGUS.

Cum triplicem primæ perditionis causam fuisse constiterit, avaritiam scilicet, *κενοδοξίαν* [vanam gloriam] et gulam, ab his tribus tota posterorum series, utpote corrupto semine, peccandi sumpsit exordium. Ita ut ab eis, tanquam efficiendis causis, totius humanæ fragilitatis occasio, velut originaliter propaganda prodiret; ac more lymphæ semper ad declivia tendentis, permissio ei libere arbitrii freno, ad hæc nostræ captivitatis calamitas devenit, ut homo ad cujus imaginem factus sit non recordans, idolorum culturæ se subderet, et quod factum fuerat, et non cum qui fecerat adoraret. Quocirca Divum arbiter proborum merita ponderans, atque reproborum culpas examinans, inundante aquarum diluvio, quod perdendum erat, perdidit; servatoque boni chirurgi tenore, mortuam carnem, ne pars sincera traheretur, recidit, et quod vivam erat reservavit. Labente autem multo temporum curriculo, quam plurimi pristinæ iniquitatis adipem sapientes, inveterata jam malitia, apostasiæ periculum incurrerunt; pauci vero in cultu unius Dei permanserunt. Ex quibus patriarcharum illi, radix sancta, quæ in paradiso prodierunt, quibus data est lex, quæ in monte Sinai veniret

Sanctus sanctorum, qui utraque unum faciens, et protoplasmatis delictum absolveret, et regni cælestis introitum creditibus aperiret. Cujus misericordiæ particeps Ecclesia, sponsum ad generales nuptias venturum exspectat; Synagoga vero adhuc velamen ante oculos habens, ut Britones Arcturum, primum ipsius præstolatur adventum. Unde procacem Judæorum duritiam et pervicacem eorum obstinationem vehementer admiror, qui nescio quo Dei occulto judicio, in veteri sua perfidia adeo pertinaces sunt, ut si quis infidelitatem ab eis quadam quasi furca repelleret, iram tamen usque incurreret; ac si eorum inseparabile accidens infidelitas alibi sedem non inveniret. O igitur mira dispensatio Conditoris! O districta ultio judicis, qui sic tabernaculum repulit, sic Israel primogenitum suum exclusit; qui sic quos edificaverat destruxit, sic quos plantaverat evellit! Qui nimirum novæ gratiæ veritati non solum non acquiescunt, verum etiam, quasi planetæ retrogradi, firmamento fidei nostræ obviare conantur, et Christicolis objecta ex Pentateucho auctoritate controversantur.

Super quo eorum imperitiæ consulentes, ego Gualterus Tornacensis dioceseos oppido quod Insula

dicitur oriundus, et Balduinus Valentianensis Ecclesie Brancensis canonicus, libellum in Judæos sub dialogo scripsimus, in quo scilicet ex prophetarum libris, compilatis quibusdam floribus, diversa defensionum genera texuimus, quibus linguam falsiloquam refrenamus. Cum enim nihil aliud fere prophetarum oracula, quam adventum Christi, passionem, resurrectionem categorizent, quia tamen aliqui minus liquide et ænigmatice quodammodo loquuntur, ex eis quædam apertissima vaticinia collegimus, quibus, etsi velit illa subjugalia contraire non possit.

BALD. Sed priusquam litteræ vacemus, ea in quibus a nobis dissonat, per capitula distinguamus. GUALT. Placet quod dicis; et illud quidem prius ponendum censeo, quod ipsi Messiam nondum venisse, et, cum venerit, non de virgine, sed de corrupta nasciturum asseverant. B. Ita est, inquam, ipsum quoque non Deum, sed purum hominem fore confirmant, nec passurum, nec resurrecturum as-

truunt. Præterea memini me cum quodam eorum, quem pro se constituerant adversum me responsalem et advocatum, nudius tertius disceptasse: et ad hoc eum coegisse ut duos fore Messias, unum jam venisse, alterum venturum esse fateretur. G. Papæ! Quod novum irrisionis genus? Simile est hoc ei quod asseritur, peccatum scilicet transgressoris. Adæ posteris suis nihil mali intulisse, præter moriendi occasionem, et quod nulli ob hunc reatum ad inferos descenderint, præcipue de Judaismo, ibi damnandi. B. Hoc et adijunge prædictis, quod se solos populum Dei gloriantur esse, vocationem gentium excludentes. G. Imo et reprobationem eorum, et si qua mæe suggereris parvitati, styli officio designabo. B. Et ego in quibusdam personam Judæorum gerens, quæ opponi posse video, objiciam. G. Sapienter, inquam, locutus es, sed nunc quod instat agamus, et prius Isaia: revolvamus oracula, qui cæteris evidentius Christi prædicavit adventum.

LIBER PRIMUS.

I. G. Isaias in exordio libri sui et Judæorum obsecrationem, et gentium illuminationem patenter insinuat, ait enim: « Filios enutrivit et exaltavit, ipsi autem spreverunt me (Isa. i, 2). » Sed quia hoc tam de gentibus quam de Judæis intelligi potest, audi quod sequitur: « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepæ domini sui, Israel autem non me cognovit, et populus meus non intellexit (ibid., 3). » B. In his quæ objicere possunt, non video; procede ergo. G. Holocausta quoque eorum quia non placita sunt Deo, ipse ostendit, ubi dicitur: « Quo mihi multitudinem victimarumstrarum, dicit Dominus? plenus sum (ibid., 11). » Et quibusdam interpositis quæ ad ritum sacrificiorum pertinent, subjungit: « Ne afferatis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi, Neomeniam et Sabbatum et alias festivitates non feram. Iniqui sunt cœtus vestri; Kalendas vestras et solemnitates vestras odit anima mea. Facta sunt mihi molestæ, laboravi sustinens. Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam (ibid., 13, 15). » B. In his omnibus, ut video, nihil aliud quam eorum repulsa intelligi potest. G. Et paulo post, reprobationem eorum evidentem insinuat, ubi ait: « Projecisti, Domine, populum tuum, domum Jacob (Isa. ii, 6). » Et post pauca ad conversionem gentium se transfert dicens: « Elevabitur Dominus solus in die illa, et idola penitus conterentur (ibid., 17, 18). » B. Quomodo per hæc Messiam venisse arguas non video, cum nos quoque et crucifixos et imagines sanctorum quæ ipsi idola

dicunt, habeamus. G. Nullus, Balduine, jam superest locus hujusmodi oppositioni, si sequentia diligenter intendas. Ait enim idem de eodem. « In die illa projiciet homo idola argenti sui et simulacra auri sui quæ fecerat, ut adoraret talpas et vesperationes (ibid., 20). » Non enim in toto orbe terrarum gens est adeo expers rationis, quæ se non incurvet sub iugo unius Creatoris; nulla est quæ idola deos esse constimet, nulla est quæ talpas et vesperationes adoret. B. Ita est, inquam. G. Quid igitur habent, ut præ aliis de unius Dei cultura glorientur? Imo habent, ut infelices dicantur. Scripsit enim Isaias in persona Domini loquentis: « Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt (Isa. iii, 12). »

II. B. Quæro te, si in tota Veteris Instrumenti pagina reperis, quod eos ut in deitate Trinitatem recipiant arguere possit, edisseras. G. Multa equidem, sed prius de cæteris utpote de facilibus expediri, in fine hujus operis, quasi de terrenis ad cælestia gradientes, de Trinitate unitatis prolixius disseremus; nunc autem propositum exsequamur. Sequitur: « Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggravata, et oculus ejus claudet, ne forte videant oculis, et auribus suis audiant, et corde suo intelligant, et convertantur et sciam eos (Isa. vi, 10). » Aggravatum est quippe cor eorum et oculi cordis clausi, cum Christum nondum venisse et quod de corrupta nasciturus sit mentiuntur, Isaias dicente: « Ecce virga concipiet in utero et pariet filium, et vocabitur nomen eius Emmanuel (Isa. vii, 14). » Aliter se habent, ut deo dicunt. Ubi enim nos

Virgo legimus, ibi dicunt se habere hanc dictionem *alma*, cui iniquipollet Latine *puella*, ut *alma* significet in sexu aetatem, non pudoris integritatem. Prædictum itaque sic versiculum legunt: *Hinne ahalmu haara ratielezebeir (Vejoladib Ben)*. Ac si Latine diceretur: « Ecce puella concipiet. » O mira miserorum versutia! Cum bona quæ habent, non solum non credunt, sed ne credunt, legendo pervertunt. Quam perversionem ex facili potes advertere, si præcedentia vells intelligere. Ait enim: « Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra (*Isa.*, 41). » Et post pusillum: « Et propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet et pariet filium (*ibid.*, 44). » O legis prævaricatores! O duræ cervicis rebelles! O increduli! Quod signum vobis ostendit, si puella concipit? Quod prodigium demonstraret, si adolescentula parturiret, quod fieri quotidie videmus? Vere repulsa es, Judæa prævaricatrix, a Domino. Sequitur enim: « Expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Jacob (*Isa.* viii, 17). » Ab eo enim quem Deus non diligit, faciem suam abscondit. Quid autem de gentium illuminatione et Christi nativitate ac divinitate senserit, audivimus. Ait: « Gentium populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis (*Isa.* ix, 2). » Unde hoc contingat tanquam exponens, subjungit: « Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis (*ibid.* 6). » Quid tibi videtur, Balduine? erime Deus Messias cum venerit? *B.* Imo et Deus est, et jam venit, et eum secundo venturum expectamus.

III. *G.* Ita est, inquam, et qui hoc non credunt, merito dispergentur. Unde sequitur: « Disperdet Dominus ab Israel caput et caudam (*ibid.*, 44). » Qui vero Christum plenum Spiritu sancto fuisse negant, audiant quid sequitur: « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum Spiritus Domini, » etc. (*Isa.* xi, 1, 2.) Itemque: « In die illa erit radix Jesse. Qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum (*ibid.*, 10). » Cujus enim sepulcrum adeo famosum, cujus pyramis adeo gloriosa, ut nostri Redemptoris sepultura? *B.* Nullius, inquam. *G.* Sequitur: « Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ de Petra deserti, ad montem filię Sion (*Isa.* xvi, 1). » *B.* Quis est hic Agnus, qui de Petra deserti promittitur omittendus? *G.* Quis alius agni nomine censetur, quam Agnus noster immaculatus, qui pro nobis mortem subiit, qui in Ægyptum a matre delatus, ad montem filię Sion crucifigendus ascendit? De quo et subditur: « In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, et oculi ejus ad sanctum Israel respicient, et non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus ejus (*Isa.* xvii, 7). » Iterum: « Ecce Agnus ascendet

A super nubem levem et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus (*Isa.* xix, 1). » Iterum ait: « Ecce ego mittam in fundamentum Sion lapidem: lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum; qui crediderit, non festinet (*Isa.* xxviii, 16). » Et post pauca: « Et delebitur lælus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit (*ibid.*, 18); » et subjicit: « Ut faciat opus alienum, opus ejus (*ibid.*, 21). »

IV. *B.* Hæc omnia aliquantulum obscure sonant, et tamen, ut reor, objicienda sunt eis. *G.* Vera, inquam, reris. Sed audi quod sequitur: « In die illa cantabitur canticum istud in terra Juda: Urbs fortitudinis nostræ Sion, salvator ponetur in ea murus et antemurale. Aperite portas, et ingrediatur gens justa custodiens veritatem, et vetus error abiit (*Isa.* xxvi, 1-3). *B.* Ecce nunc palam loquitur. *G.* Attende sequentia. Ait: « Deus ipse veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt (*Isa.* xxxv, 4, 5). » Hæc enim jam facta et quotidie fieri videmus. Cum enim Ecclesia de gentibus, veritatem Evangelii oculo cordis intuita, apostolicæ prædicationi auditum credendo præbuerit, quæ prius cæca erat, quid aliud quam visum auditumque recepit, quamvis prædicta quoque ad miracula Salvatoris referri possint? veniens enim in carne Redemptor noster, surdis auditum et cæcis visum reddidit, et, quod majus est, mortuos suscitavit. *B.* Nihil verius.

V. *G.* Nunc errorem eorum, quo dicitur transgressionem protoplasmatismis nulli pœnam intulisse infernalem, persequentes refellamus. Isaias enim ait: « Ego dixi in dimidio dierum meorum: Vadam ad portas inferi (*Isa.* xxxviii, 10). » *B.* Heu miseri, quam bonum vobis esset, si vestræ opinioni veritas assentiret, si nemo nostrum ad inferos declinaret! *G.* Sequitur: « Dedi spiritum meum super eum. Judicium gentibus proferet: non clamabit neque accipiet personam, neque audietur foris vox ejus (*Isa.* xlii, 1-2). » Et post pauca: « In veritate educet judicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: et legem ejus insulæ expectabunt (*ibid.*, 5, 4). » Et iterum: « Servavi te et dedi te in fœdus D populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, et educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentem in tenebris (*ibid.*, 6, 7). » *B.* Hæc omnia fere superius exposita sunt. *G.* Procedamus ergo: « Quæ prima fuerunt, ecce venerunt; nova quoque ego adjicio, antequam oriantur audita vobis, faciam. Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terræ (*ibid.*; 9, 10). » Et post pusillum: « Ducam cæcos in viam quam nescierunt: in senitas quas ignoraverunt, ambulare eos faciam (*ibid.*, 16). » Et exponens subdit: « Quis cæcus, nisi servus meus, et surdus, nisi ad quem nuntios misi? » (*ibid.*, 19.) Rursusque post pauca: « Ecce ego faciam nova (*Isa.* xliiii, 19). » Et quæ nova factorus sit, quibusdam interpositis exponendo subjunxit:

« Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant justum; Aperiatur terra et germinet Salvatorem (Isa. XLV, 8). » Tunc enim terra nostra germinavit, tunc fructum suum dedit, cum caro factum Verbum Patris uterum Virginis obumbratione sancti Spiritus imprægnavit. Verum quid de eo amplius dicat audiamus: « Iste asperget gentes multas. Super ipsum continebunt reges os suum, quia quibus non est annuntiatum, de eo videntur (Isa. LII, 15). » Et quibusdam interpositis, de passione Salvatoris evidenter adjungit: « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, et nos putavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, et unusquisque in viam suam declinavit, et Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem ducetur, et sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum (Isa. LIII, 4-7). » Multos enim legimus prophetas subisse martyrimum, multos fuisse reges in Israel interfectos; nulli tamen eorum attribui potest, quod dolores nostros portaverit, et quod propter scelera nostra attritus fuerit, nisi soli Regi regum, Deo et homini, de quo subditur: « De angustia et iudicio sublatus est. Generationem ejus quis enarrabit? » (Ibid., 8.) Ac si diceret: Nemo. Iterum: « Justificabit ipse justus servos meos multos, et iniquitates eorum ipse portabit; ideo disperdiam ei plurimos, et sortium dividet spolia, pro eo quod tradiderit in morte animam suam, et cum sceleratis reputatus est. Et ipse peccatum multorum tulit, et pro transgressoribus oravit, ut non perirent (Ibid., 11, 12). » B. Hæc omnia adeo plana mihi videntur, quod expositione non indigent. C. Quid planius eo quod ait: « Locum pedum meorum glorificabo? » (Isa. LX, 13.) Iterum: « Et suges lac gentium, et mamillas regum lactabis (Ibid., 16). » Et iterum de passione Christi: « Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Isto formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ (Isa. LXIII). At ille quasi interrogatus respondet: « Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum (Ibid.). » Et subjicitur quasi vox interrogantis: « Quare ergo rubram est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? » (Ibid., 2.) Et subjicit causam: « Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir necum; calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi (Ibid., 5). » Et quid super hoc facturus sit ostendit, dicens: « Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit (Ibid., 4). » Item de vocatione gentium: « Quæserunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quaesierunt me (Isa. LXV, 1). » Rursumque: « Ad gentem quæ non invocavit nomen meum, ex-

pandi manus meas tota die, ad populum incredulum (Ibid., 2). » Item de eadem: « Et ponam in eis signum, et mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mari, in Africa, in Lydia tendentes sagittam, in Italiam et Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me et non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, et adducent omnes fratres nostros de cunctis gentibus Domino (Ibid., 18, 20). » Hæc de Isaia pro posse nostro summam expressimus, nunc ad Jeremiam styli vestigium convertamus.

VI. Jeremias, qui antequam formaretur in utero ac de vulva exiret sanctificatus est, passionem Domini Salvatoris, vocationem quoque gentium, et reprobationem Judæismi evidenter insinuat. Ait enim: « Tu ergo noli orare pro populo hoc, non assumes pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi, quia non exaudiam te (Jer. VII, 16). » Et alibi: « Milvus in cœlo cognovit tempus suum; turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem non cognovit iudicium Domini. Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et lex Domini nobiscum est? Vere mendacium operatus est stylus mendax scribarum. (Jer. VIII, 7, 8). » Et post pauca: « Derelinquam populum meum, et recedam ab eis (Jer. IX, 2). » B. Hæc omnia nuda sunt, et quod his objici possit, non habeo. C. Sed quid apertius eo quod subjungitur? « Ecce ego, inquit, cibabo populum istum absynthio, et potum dabo eis aquam felis, et dispergam eos in gentibus, quas non noverunt ipsi et patres eorum: et mittam post eos gladium, donec consumantur, dicit Dominus exercituum (Ibid., 15-17). » Et amplius: « Inducam super eos mala, de quibus exire non poterunt; et clamabunt ad me, et non exaudiam (Jer. XI, 11). » Iterum idem de eodem: « Tu ergo noli orare pro populo hoc, et ne assumes pro eo laudem et orationem, quia non exaudiam in tempore afflictionis eorum. » B. Suntne aliqua in his omnibus, quæ expositione indigeant? G. Nequaquam.

VII. B. Verum ad id quod de ortu novæ gratiæ dixerit, festinemus. C. Nihil hoc ipso clarius amplector. Ait ergo: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et feriam domum Israel et domum Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt; sed ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel: Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam; et ego ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum, et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me a minimo usque ad maximum, dicit Dominus (Jer. XXXI, 31-34). » Et alibi: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo verbum bonum quod locutus sum ad domum Juda. In diebus illis et in tempore illo germinare faciam Da-

vid germen justitiæ, et faciet iudicium et justitiam in terra, et hoc est nomen quod vocabunt eum : Dominus justus noster. Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israel, et de sacerdotibus et de Levitis non interibit vir a facie mea, qui offerat holocaustomata et incendat sacrificium, et cædat victimas cunctis diebus (*Jer. xxxiii, 14-19*). Item de eodem : « Si irritum fieri potest pactum meum cum die et pactum meum cum nocte, ut non sit dies et nox in tempore suo ; et pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus, et ministri sacerdotes mei (*ibid.*, 20). » B. Per hæc et similia probari posse videtur, aut de nobis hoc dictum fuisse ; aut ipsos quod falsum est, etiam nunc et regem, et Levitas et sacerdotes offerentes holocausta et cædentes victimas, habere. C. Ita est, inquam : aliter enim propheta mentitus fuisse videretur. Non, inquam, imo ipsi mendaces sunt et pseudodeicote de quibus sequitur : « Ecce ego juravi in nomine meo magno dicit Dominus, quia nequaquam ultra nomen meum vocabitur ex ore omnis Judei (*Jer. xlv, 26*). » Et post pauca : « Ecce quos ædificavi destruo, et quos plantavi ego evellō (*Jer. xlv, 4*). » Rursusque : « Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos (*Jer. l, 6*). » Et post pusillum : « Omnes qui invenerunt, comederunt eos ; et hostes eorum dixerunt : « Non peccavimus : » pro eo quod peccaverunt Domino, decori justitiæ et expectationi natrum eorum Domino (*ibid.*, 7). »

VIII. Quid autem in *Threnis* Jeremias de passione Salvatoris, reprobatione quoque Synagogæ patenter innuerit, si placet, eloquamur. B. Ita tamen, ut ea quæ ex eis compilaverimus, oculo intelligentiæ subjecta clarescant. C. Imo et quædam figurate dicta scribere necessariam arbitror, ut unde grana fideles, inde sibi paleam tollant infideles. Quid est enim aliud sub persona destructæ Jerusalem passionem Christi attendere, quam sub palea granum invenire ? Ait ergo : « O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor similis sicut dolor meus (*Thren. iv, 8*) ! » Item : « Torcular calcavit Dominus virgini filie Juda (*Thren. i, 15*). » Et de abjectione Judæorum : « Repulit Dominus altare suum, maledixit sanctificationi suæ (*Thren. ii, 7*). » Rursus in persona Domini : « Factus sum in derisum populo meo (*Thren. iii, 14*). » Item de Synagoga : « Perijt finis meus et spes mea a Domino (*ibid.*, 18). » Ait etiam : « Dabit percussenti se maxillam, saturabitur opprobriis (*ibid.*, 30). » Sequiturque aperta eorum reprobatio, ubi dicitur : « Denigrata est super carbones facies eorum (*Thren. iv, 8*). » Et post pauca : « Non addet ultra ut inhabitet in eis ; facies Domini divisit eos, non addet ut respiciat eos (*ibid.*, 15, 16). » Hoc siquidem satis nude dictum est, sed multo liquidius est quod subjungitur : « Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris (*ibid.*, 20). » De quo etiam Baruch, Jeremiæ notarius, tanquam hunc magistri sui versiculum exponens, ait :

A « Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius ad illum. Hic advenit omnem viam disciplinæ et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hoc visus est in terris, et cum hominibus conversatus est (*Baruch. iii, 36*). »

IX. Hæc de Jeremia pro modulo nostro diximus. Nunc ad Ezechielem calanum vertamus, pauca tamen in Ezechiele quæ ænigmatibus involuta non sunt, invenimus : quæ ideo prætermisimus, quia per hæc ad litteram Judæos posse redargui desperamus. Verum quæ nude sonant, prosequamur. Ait : « Ecce ego ad te, et ipse ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentium, et faciam in te quæ non feci, et quibus similia ultra non faciam (*Ezech. v, 8*). » B. Quærat igitur ab eis quæ sunt hæc, quibus similia ultra non faciet, vel fecit, C. Placet. Sequitur hoc quoque post pauca : « Conturbatio super conturbationem veniet, et auditus super auditum ; et quærent de propheta visionem, et lex peribit a sacerdotibus et consilium a senioribus (*Ezech. vii, 26*). » Iterum : « Et relinquam ex eis viros paucos a gladio et fame et pestilentia, ut narrent omnia sæcula eorum in gentibus, ad quas ingredientur (*Ezech. xii, 16*). » Et post pauca, abjectionem eorum, et gentium vocationem evidenter insinuat, ubi dicit : « Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, et exaltavi lignum humile ; et siccavi lignum viride, et frondere lignum aridum feci, dicit Dominus (*Ezech. xviii, 24*). » B. Quæso te, unde per hæc esse abjectas et gentes exaltatas affirmes, edissere ? C. Quid per lignum sublime et humilitum, viride prius et modo arefactum, nisi Synagogæ repulsam intelligis ? Quæ enim prius sublimis et viridis fuit, nunc in infidelitate prostrata prorsus emarcuit ; et gens quæ prius arida fuit, nunc in fide Christi exaltata virescit, de qua etiam subjungitur : « Et ponam gloriam meam in gentibus (*Ezech. xxxix, 21*). » Quæ autem in Ezechiele sequuntur, adeo obscura sunt, ut nec ipsi quidem ea ad litteram intelligant, nedum ad figuram. Hæc autem fidelibus mysticæ intellecta dulce sapient, et manna spiritus propinant. Unde a quodam sapiente cœlesti nectare delibata esse dictum est : palato fidei dulce sapit mel Dei.

D X. B. Ita est, inquam, sed nunc, si placet, Danielis oracula revolvamus. C. Placet ; quis enim et adventum et passionem Salvatoris eo liquidius expressit ? Ait enim : « Aspiciebam ego in visione noctis, et ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectu ejus obtulerunt eum, et dedit ei potestatem et regnum ; et omnes populi, tribus et linguæ servient ei. Potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur (*Dan. vii, 10*). » Et iterum : « Regnum autem et potestas et magnitudo regni, quod est sublimis omne cœlum dabitur populo sanctorum Altissimi ; cuius regnum sempiternum est, et omnes reges servient ei et obedient (*Dan. vii, 13, 14*). » Et quibusdam inter-

po itis addit : « Septuaginta, inquit, hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungetur Sanctus sanctorum (*Dan. ix, 24*). » Per hæc, Balduine, aut de Messia non esse prædicta, aut ipsum cum venerit Deum fore, necessario Moysicolas recipere oportet. *B.* Quoniam, inquam, modo? Cum enim Deum esse sanctum constet, si Messias Sanctus sanctorum sit, aut ipse Deus erit, aut aliquem Deo sanctiorem esse constabit. *C.* Verisimiliter, ut arbitrator, argumentaris, attende quod sequitur : « Et post hebdomades septuaginta Juas occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui eum negaturus est (*ibid., 26*). » Sequentia vero si quis perscrutatur interior, cœlestis plena saporis inveniet. Sed quia sanctum dare canibus non debemus (*Matth. vii, 6*), hucusque Daniele legisse sufficiat, et ad retractanda libri duodecim prophetarum vaticinia, præparemur.

XI. Et quia primus Osee legendus occurrit, quid de reprobatione Judæorum ac spoliatione inferni dixerit, audiamus : « Quia, inquit, oblita es legem Dei tui, obliviscar filiorum tuorum et ego, secundum multitudinem eorum, sicut peccaverunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo. Peccata populi mei comedent (*Ose. iv, 7, 8*). » Et alibi : « Venite, revertamur ad Dominum, quia ipse cepit et salvabit nos; percutiet et curabit nos. Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos (*Ose. vi, 2*). » Et post pusillum, de passione Salvatoris evidentiore subjungit : « Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero, inferne (*Ose. xiii, 14*). » Momordit enim infernum, cum eorum quos tenebat partem ab eo extorsit, partem reliquit.

XII. Joel etiam ait : « Ululate, ministri altaris, ingredimini; cubate in sacco, ministri Dei mei, quoniam interit de domo Dei vestri sacrificium et libatio (*Joel. i, 13*). » Iterum : « Sol et luna obtenebrati sunt, et stellæ retraxerunt splendorem suum (*Joel. ii, 10*). » Item : « Dominus de Sion rugiet, et de Jerusalem dabit vocem suam, ac movebuntur cœli ac terra, ac fons de domo Domini egredietur, ac irrigabit torrentem spinarum (*Joel. iii, 16, 18*). »

XIII. Amos quoque pastor ovium verum pastorem moriturum prævidit, de quo ipse ait : « Super tribus sceleribus Israel, ac super quatuor non convertam eum, pro eo quod vendidit argento justum, ac pauperem pro calceamentis (*Amos ii, 6*). » Rursus de adventu Domini : « Postquam hæc fecero tibi, præparare in occursum Dei tui (*Amos iv, 12*). » Sequitur de abiectione Synagogæ : « Cecidit, non adjiciet ut resurgat virgo Israel. Væ desiderantibus diem Domini, ad quid eam vobis (*Amos v, 1, 18*) ! » Quod tam de secundo adventu, quam de primo intelligi potest. Væ enim Synagogæ in primo adventu, quia quem desideraverat, non cognovit ! Unde : « Væ

illi secundo erit ! » de quo et subditur : « Odi ac projecisti festivitates vestras, ac non capiam odorem cœterum vestrorum (*ibid., 21*). » Et post pauca : « Venit flus super populum meum Israel. Ac erit iniquitas in die illa, dicit Dominus. Occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in diebus luminis, et convertam festivitates vestras in luctum, et canticum vestrum in planctum (*Amos viii, 8-10*). » Ubi enim sol justitiæ mortem subiit, tot materialis lucis suæ radios suos abscondit. Hæc Amos de Christo præcurrit.

XIV. Abdias quoque vocationem gentium evidenter aperuit : « Quo modo, inquit Dominus, bibister super montem sanctum meum, bibent omnes gentes jugiter, et in monte Sion erit salvatio, et erit sanctus (*Abdias, vers. 16, 17*). » *B.* Quomodo ista in ordine prosequimur, sic ordine singula exponere deberemus. *C.* Longum esset ac difficile, si cuncta vellemus ad plenum enucleare. Prolixitas enim operis plerumque fastidium generat auribus audientis. Unde quid mystice sentiat vox prophetantis, relinquendum est diligentie lectoris. De Jona autem ideo prætermisimus, quia nihil ad litteram sonat, quod Judæis opponamus.

XV. Michæas vero ait : « Ecce egredietur Dominus de loco sancto suo, et descendet et calcabit super excelsa terræ (*Mich. i, 3*). » Item : « Tunc clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos, abscondet faciem suam ab eis (*Mich. iii, 4*). » Item : « In novissimo dierum erit mons præparatus domus Domini in vertice montium, et sublimis super omnes colles, et fluent ad eum populi, et properabunt gentes multæ et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus : quia de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Jerusalem (*Mich. iv, 1, 2*). » Quæ lex est ista, quam exituram propheta prædixit, nisi illa gratiæ præcepta quæ discipulis in monte residens aperuit? Sequitur : « In virga percutient maxillam Judicis Israel; et tu, Bethlechem Ephrata, parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit Dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis (*Mich. v, 1, 2*). » Quid ad hoc, charissime, Judæos respondere posse putas? Nunquid de suo Messia dicta fore arbitratur? *B.* Nequaquam possunt, cum enim purum hominem ipsum esse fateantur, quomodo egressus ejus ab initio, et a diebus æternitatis? *C.* Optime, inquam, respondisti. Sequitur : « In die illa longe fiet lex (*Mich. vii, 11*). »

XVI. Nahum quoque dixit : « Ecce super montes sedes evangelizantis ac annuntiantis pacem (*Nahum i, 15*). »

XVII. Habacuc vero rotator fortissimus : « Aspice, inquit, in gentibus, et videte, et admiramini, et obstupescite, quia opus factum est in diebus nostris, quod nemo credet, cum enarrabitur (*Habac. i, 5*). » Item de adventu Salvatoris : « Apparebit in finem et non mutietur; si moram fecerit,

exspecta eum, quia veniens veniet, et non tardabit (Habac. II, 3). » De quo etiam accipi potest quod sequitur: « Spoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis, propter sanguinem hominum, et iniquitatem terræ, et civitatis et omnium habitantium in ea (ibid., 8). » Illud autem quod sequitur, cum maxima devotione fidelibus amplexandum est, pro eo quod redemptionis nostræ mysteria declarat; ait enim: « Splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus. Ibi abscondita est fortitudo ejus, ante faciem ejus ibit mors (Habac. III, 4). » Hactenus verba Habacuc.

XVIII. Sophonias quoque ait: « Adorabunt omnes viri de loco suo, omnes insulæ gentium (Sophon. II, 11). » Rursus de reprobatione Judæorum: « Sacerdotes ejus polluerunt sanctum, injuste egerunt contra legem (Sophon. III, 4); » et alibi: « Quapropter exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum, quia judicium meum est, ut congregem gentes et colligam regna (ibid., 8). »

XIX. De quo etiam Aggæus ait: « Adhuc unum modicum, et ego movebo cælum et terram, et mare et aridam, et veniet Desideratus cunctis gentibus, et replebo domum ista gloria. Meum est argentum ac meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Major erit gloria domus istius novissimæ, quam primæ (Agg. II, 8-10). »

XX. Zacharias quoque: « Lauda, inquit, et lætare, filia Sion, quia ecce ego venio ac habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt mihi in populum, et habitabo in medio tui (Zach. II, 10-11). » Item, idem super eodem: « Et venient populi multi et gentes robustæ, ad quærendum Dominum exercituum in Jerusalem, et prædicandam [Vulg. deprecandam] faciem Domini (Zach. VIII, 22). » Et post pauca Christum in carne venientem intuitus, ait: « Exsul a satis, filia Sion; júbila, filia Jerusalem, ecce rex tuus venit tibi justus et salvator, ipse pauper et ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ (Zach. IX, 9). » Et statim subinfert: « Loquetur pacem gentibus; et potestas ejus a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos terræ (ibid., 10). » Et conversus ad eum dicit: « Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua (ibid., 11). » In quo nimirum propheta fideles innuit quos de lacu inferiorum in sanguine suo Christus eduxit. Sequitur: « Et Deus noster super eos videbitur, et exhibit ut fulgur, jaculum ejus (ibid., 14). » Et post hæc venditum a discipulo Salvatore figurat dicens: « Et tuli, inquit, virgam meam, quæ vocatur Decus, et abscondi eam ut irritum facerem fœdus meum, quod percussi cum omnibus populis: et irritum deductum est in die illa, et cognoverunt sic pauperes gregis qui custodiunt mihi, quia verbum Domini est. Et dixi ad eos: Si bonum est in oculis vestris, afferite merce-

dem meam; si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam xxx argenteos. Et disit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium, de quorum pretio [Vulg. decorum pretium quo] appetiatus sum ab eis. Et tuli xxx argenteos, et projecit in templo ad statuarium (Zach. XI, 10-13). » Item de passione et Spiritus sancti adventu: « Effundam super domum David et super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ et precum, et aspicient ad me quem confixerunt. Et plangent cum planctu, quasi super unigenitum (Zach. XII, 10). » Iterum ad idem confirmandum: « Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet: Illis plagatus sum in medio eorum, qui diligebant me (Zach. XIII, 6). » Sequitur: « Percute pastorem, et dispergentur oves, et convertam manum meam ad parvulos (ibid., 7). » Et alibi: « Egredietur Dominus et præliabitur contra illas gentes, et stabunt pedes ejus in die illa super montes olivarum (Zach. XIV, 3, 4). » Vocationem quoque gentium manifeste subjungit: « Et omnes, inquit, qui reliqui fuerint de universis gentibus quæ venerunt contra Jerusalem, ascendent ab anno in annum, ut adorent Dominum exercituum (ibid., XVI). » Addit et quiddam quod jam completum esse cognovimus: ait enim: « In die illa erit quod super frenum equi est, sanctum Domino (ibid., 20). » Intelligentisne quid dicat? B. Intellego. Legitur enim Constantianum Helenæ filium clavos, quibus Dominus cruci affixus fuerat, in superiori parte freni, illa scilicet quæ super caput est equi, consilio matris addidisse, ut sic Sancto Domini munitus, in belli discrimina pergeret ab hoste securus. C. Ita est, inquam, nunc ad propositum redeamus.

XXI. Malachias et gentium fidem et Judæismi obsecrationem uno concludit versiculo, in persona Domini dicens: « Non est voluntas mihi in vobis, dicit Dominus exercituum, et munus de manu vestra non suscipiam. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum nomen meum in gentibus (Malach. I, 10, 11). » Et iterum subdit: « Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, et nomen meum horribile in gentibus (ibid., 14). » Item in persona Domini loquentis: « Sacerdotes, si nolueritis audire, et si nolueritis ponere super cor, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, et maledicam benedictionibus vestris (Malach. II, 2). » Et quibusdam interpositis adjungit: « Vos autem recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lege, dicit Dominus. Irritum fecistis pactum meum, propter quod et ego dedi vos contemptibiles, et humiles in omnibus populis (ibid., 8, 9). » Ait etiam: « Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, et præparabit viam tuam ante te, et statim veniet ad templum sanctum tuum Dominator, quem vos quæritis; et Angelus testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus (Malach. III, 1). » Hæc autem omnia com-

plata esse nemo fidelium ambigit, cum eo quod A sequitur: « Et orietur, inquit, vobis timentibus nomen meum, Sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus (*Malach. iv, 2*). »

XXII. Hæc de libro XII prophetarum sumpta pauca expressimus, prout ea, Judæis obviare posse cognovimus. Nunc autem paulisper pausationi operam demus, antequam Moysis *Pentateuchum* replicce-

mus. Igitur intervallo brevi recreationi vacantes, cum cui nihil impossibile est suppliciter imploremus, quatenus ei ita placere studeamus, ut ad ipsum qui « via, veritas et vita » est (*Joan. xiv, 8*), pervenire mereamur, Dominum nostrum Jesum Christum, cujus imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS.

I. Ab heri et nudius tertius otio, Balduine, vacavimus, unde vereor ne vires ingenii quas invisibiliter nobis divina gratia propinat, torpor longæ quietis excutiat; intermissio enim laboris plerumque causa est hebetationis. Cum igitur argutos et subtiles viros obtundat otium, quid mirum si nobis quietis mollities obtundat ingenium? Amplius, assiduitas laboris custos solet esse virtutis. Mentis enim humanæ labilitas plerumque temperatur, dum sollicitudine operis corpus afficitur. Contingit itaque ut unde visibilis homo noster atteritur, inde invisibilis homo quiescens virtutibus augmentetur. Revertamur igitur ad laborem styli, ut addatur gratia nostræ menti.

II. Et prius illud quidem evangelicum libri Genesios Judæis objiciendum censeo, quod de assertionem Trinitatis scribit Moyses, cum de operibus sex dierum loqueretur, his verbis utens: « Terra, inquit, erat inanis et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi, et spiritus Domini ferebatur super aquas (*Gen. 1, 2*). » Secundo quærendum est ab eis, quare secunda dies et ejus opera benedictione caruerunt, cum in aliis dicat Moyses: « Et vidit Deus quod esset bonum (*ibid., 10*), » in secunda vero, non. Tertio eis objice hanc quæstionem, cur Deus dixerit: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*ibid., 26*). » Verum de his omnibus quæ modo prælibando transcurrimus, in tractatu *De Trinitate* latius differemus; nunc autem sequentia breviter attingamus.

III. Attendite, o Judæi, quid est quod post expulsionem protoplasti de paradiso Moyses designat, ubi ait: « Et collocavit ante paradisum voluptatis cherubim, flammineum gladium atque versatilem, ad custodiendum viam ligni vitæ (*Gen. iii, 24*). » Quid tibi videtur? Nonne per transgressionem primi patris obstrusus fuit aditus paradisi? Sicut enim mortem transgressor in posteros propagavit, ita omnibus vitæ januam clausit. Unde necesse est ut vel adhuc lumen paradisi fateantur obstructum, vel illud per passionem Redemptoris nobiscum prædicent fuisse reseratum. B. Quia de redemptione nostra mentionem fecisti, unum mihi modo memoriæ occurrit, quod ipsi nobis frequenter objiciunt. Di-

B cite, inquit, o Christicolæ, ubinam invenistis quod per mulierem vita debeat reparari, regnumque diaboli destrui? G. Id quidem manifeste reperies, si quæ præmissa sunt, diligenter attendas. Ait enim Dominus ad serpentem: « Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius, et ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo illius (*ibid., 15*). » Quæ omnia si quis perscrutetur intentius, et per mulierem finem accepisse peccatum, et per eam callidi serpentis, id est diaboli caput noverit esse contritum. Colligendum præterea ex consequentibus quiddam est, quod maxime Judæorum superbiam retundit, et concedentibus aliquod mysterium innuit. Abraham namque antequam circumcideretur, Dominum benedixisse ter legimus, sicut scriptum est: « Egredere de terra tua, et de cognatione tua et de domo patris tui, faciamque te in gentem magnam, et magnificabo nomen tuum, Benedicam benedicientibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicientur universæ cognationes terræ (*Gen. xii, 1, 3*). » Dixit etiam Deus ad Abraham, postquam divisus est ab eo Lot: « Leva oculos tuos et vide, a loco in quo nunc es ad aquilonem et meridiem, ad orientem et ad occidentem. Omnem terram quam conspicias dabo tibi et semini tuo in sempiternum, faciamque semen tuum sicut pulverem terræ. Si quis hominum poterit numerare pulverem terræ, semen quoque tuum numerare poterit (*ibid., 14-16*). » Et alibi: « His transactis factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens: Noli timere, Abram, ego protector tuus sum et merces tuæ magna nimis. Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam absque liberis, et filius procuratoris domus meæ, iste Damascenus Elieser. Mihi autem non dedisti semen, et ecce vernaculus meus, hæres meus erit. Statimque factus est sermo Domini ad eum dicens: Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem. Adduxitque eum foras, et ait: Suspice cælum, et numera stellas, si potes; et dixit ei: Sic erit semen tuum. Credidit Abram Deo, et reputatum est ei ad justitiam (*Gen. xv, 1-7*). »

IV. Liquet igitur quia ante circumcisionem Da-

minus Abraham benedixit; et non solum Judæos quod ipsi autumant, verum et Ecclesiam de gentibus in semine ejus, qui est Christus benedicendam esse promisit. Si enim se duntaxat sub hac benedictione comprehendi voluerint, quomodo sicut pulverem terræ semen Abraham, et sicut stellas cæli Deus innumerabile fecit? Nunquam enim a die repromissionis usque ad tempora Judaicæ dispersionis, quæ sub Tito et Vespasiano facta esse describitur, tam numerosus Israel fuit, quin sub certo numero comprehendi poterit, quod eorum quoque testimonio peteris approbare. Regnante enim David rege fortissimo, copiosissimus Israel fuit et plurimus, cujus tamen per Joab principem exercitus sui certus ad regem relatus est numerus. Quia scriptum est: « Dixit David ad Joab principem exercitus sui: Perambula omnes tribus Israel a Dan usque ad Bersabee, et numera populum ut sciam numerum ejus (*II Reg. xxiv, 2*). » Et post pauca addit: « Et intrata universa terra, affuerunt post novem menses et x dies in Jerusalem. Dedit ergo Joab numerum descriptionis populi regi, et inventa sunt de Israel octingenta millia virorum fortium qui educerent gladium, et de Juda quingenta millia pugnatorum (*ibid., 8, 9*). » Non solum autem Abraham, sed et Isaac dictæ sunt repromissiones a Domino dicente: « Ne descendas in Ægyptum, sed quiesce in terra quam dixero tibi, tibi enim et semini tuo dabo universas regiones has; et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ (*Gen. xxvi, 2-4*). »

V. Sed ne forte Ismaelitas nos aut Esau filios, et non Israel esse arbitrari debeant, placet et ipsa promissionis verba quæ ad Israel facta est, retractare. Quia cum vidisset Jacob scalam et angelos ascendentes et descendentes per eam, vidit Dominum dicentem sibi: « Ego sum Dominus Abraham patris tui; terram in qua dormis tibi dabo et semini tuo post te, eritque germen tuum sicut pulvis terræ. Dilataberis ad orientem et occidentem, septentrionem et meridiem, et benedicentur in te et in semine tuo cunctæ tribus terræ (*Gen. xxviii, 13, 14*). » Dicant igitur infideles an illa benedictio impleta sit et in quo, an adhuc restet implenda. Sed, ut verum fateamur, et partim jam impleta est, et quotidie impletur, cum quotidie credentium numerus augeatur. Restat autem generalis implenda benedictio, quia, « cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet (*Rom. xi, 25*), » ut sit Deus omnia in omnibus (*I Cor. xv, 28*). « Sed de istis hactenus.

VI. Nunc autem ad finem Geneseos transferamur, ubi juxta ordinem natalitatis unicuique filiorum benedicens Jacob, conversusque ad Judam prophetizat, dicens: « Juda, te laudabunt fratres tui, manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda, ad prædam, filii mi, ascendisti. Requiescens acubuisti ut leo et quasi leæna. Quis suscitabit eum? Non aufretur

acceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pallium suum, et ad vitem, o filii mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uxæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores (*Gen. xlix, 8, 12*). » Ex quibus necesse est ut vel ipsi acceptrum regni ducemque in Juda (quod minime possunt) ostendant, vel eum qui mittendus erat, ultronei venisse concedant. Ut quid igitur, o Judæi, observatione Sablati gloriamini, quod a principio videtis infractum? Ait enim sic beatus Hieronymus in libro *Hebraicarum Quæstionum*: Arctabimus, inquit, Judæos qui de otio Sablati gloriantur, quod jam tum in principio dissolutum sit Sabbatum, cum Deus operaretur in Sablato, complens opera sua in eo, et benedicens ipsi diei, quia in ipso universa compleverit.

VII. *Exodus* quoque, qui Hebraice *Beelzemoth* dicitur, ad confringendum Synagogæ cornu multa Christicolis ministrat argumenta. Cum enim præcipue de legali mandatorum observatione gloriatur, quærendum est ab eis an ista observent, quæ a Moysè dicente jubentur: « Peregrino molestus non eris. Sex annis seminabis terram tuam et congregabis fruges ejus, anno autem septimo dimittes eam et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui (*Exod. xxiii, 9-11*). » B. Forsitan respondebunt se non habere agros aut hujusmodi, uti adimpleant quæ jubentur. C. Nunquid non novisti quosdam, verbi gratia, Isaac, et fratrem ejus, qui, cum habeant agros aut vineas, tamen hujusmodi non observant? B. Novi. G. Quærendum præterea quid portenderit illa Domini comminatio loquentis ad Moysen, postquam adorassent vitulum aureum, et dicentis: « Populus duræ cervicis es, senel ascendum in mediotui, et delebo te (*Exod. xxxiii, 5*). » Sed quid est, dicite, o Judæi, quod sequitur: « Loquebatur autem Dominus facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad proximum suum (*ibid., 11*). » Et post pauca Moyses ad eum: « Si inveni, inquit, gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam (*ibid., 13*). » Si enim loquebatur facie ad faciem, quare petit: « Ostende mihi faciem tuam? » Nunquid dicetis: Loquebatur facie ad faciem Dominus, id est angelus? Minime potestis, quia ibi scriptum est Adonai quod interpretatur, *Dominus Deus*. Quæ sunt etiam signa quæ se facturum Dominus pollicetur, loquens ad Moysen dicens: « Ego inibo pactum, cunctis videntibus signa faciam, quæ nusquam visa sunt super terram? » (*Exod. xxxiv, 10*.)

VIII. In *Levitico* autem, qui Hebraice *Vaicra* dicitur, omnia tam in mari quam in fluminibus quæ non habent pennulas et squammas, abortivabilia et polluta esse monstrantur. Et de muliere menstruata scriptum est: « Mulier quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Omnis qui tetigerit eam, immundus erit usque ad vesperam, et in quo dormierit vel sederit diebus

separationis suæ, polluetur. Qui tetigerit lectum ejus, lavabit vestimenta sua, et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. Omne vas super quod sederit illa quisquis attigerit, lavabit vestimenta sua, et lotus aqua, pollutus erit usque ad vesperum (*Levit. xv, 19-33*). » Quæ omnia vel mystice intelligenda, vel se horum omnium esse transgressores, fateantur necesse est : « Veste quoque quæ ex duobus texta est, non indueris (*Levit. xix, 19*). » Hactenus de *Levitico*.

IX. De libro autem *Numeri*, qui et *Vajedaber* Hebraice, hoc primo ponimus quod supradictis concordat, in persona Domini loquentis de Moyse ad Aaron et Mariam sororem ejus : « Ore, inquit, ad os loquor ei et palam, et non per ænigmata et figuras Dominum videt (*Num. xii, 8*). » Si ergo non per ænigmata et figuras, quomodo jam constat : « Non videbit me homo et vivet? » (*Exod. xxxiii, 20*). Ostendant et umbras per angulos palliorum, de quibus locutus est Dominus ad Moysen, dicens : « Loquere filiis Israel et dices ad eos, ut faciant sibi umbras per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cum induerint, recordabuntur omnium mandatorum Domini, nec sequantur cogitationes suas, et oculos per res varias fornicantes (*Num. xv, 38, 39*). » Prophetia quoque Balaam non est digna prætermitti. Ait enim : « Videbo eum, sed non modo : intuebor eum, sed non prope. Orietur stella ex Jacob et consurget virga de Israel (*Num. xxiv, 17*). » Et post pauca subjungit : « Heu ! quis victurus est, quando ista faciet Deus? » (*Ibid., 25*.) Nec silentio prætereundum est, quod filie Salphaad de tribu Joseph dixerunt Moysi : « Pater noster mortuus est in deserto, nec fuit in seditione quæ concitata est contra Dominum sub Core, sed in peccato suo mortuus est (*Num. xxvii, 3*). » Dicant igitur Judæi cum superius justus fuisse describatur, in quo peccato mortuus est, nisi in peccato originali?

X. Hinc autem *Deuteronomium*, quod ipsi *Elle hadabarim* vocant, consulamus, ex quo præcipue se habere dicunt quod Salvatorem nostrum Jesum, lege coacti, merito interficere debuerint. Auctoritatem igitur ex qua hoc contrahunt in medium proferamus, ut unde triumphasse videntur, inde victi fulse comprobentur. Sunt autem duo capitula quibus innituntur, quorum hoc est primum : « Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui Deum omnipotens vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi : Eamus et sequamur deos alienos, et serviamus eis : non audies verba prophetæ illius aut somniatoris (*Deut. xiii, 1-3*). » Et paulo post : « Propheta autem ille aut fictor somniorum, interficietur (*ibid., 5*). » Hoc est primum. Ecce secundum capitulum : « Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est atque dixisti :

A Ultra non audiam vocem Domini mei, et igitur hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi : Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero ei. Qui autem verba ejus quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam. Propheta autem qui arrogancia depravatus voluerit loqui in nomine meo quæ ego non præcepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur. Quod si tacita cogitatione responderis : Quomodo possum intelligere verbum, quod non est locutus Dominus ? hoc habebis signum : Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus ; sed per tumorem animi sui propheta confuserit, et idcirco non timebis eum (*Deut. xviii, 15-22*). »

XI. Quam igitur occasionem suam perdendi Mesiam in his omnibus invenerunt ? Quippe qui nec deos sequi hortabatur alienos, « nec inventus est dolus in ore ejus (*I Petr. ii, 22*), » cujus opera testimonium perhibebant de eo, ut si verbis ipsis non crederent, operibus saltem credere deberent. Incircumcisi ergo corde, nunquid de vobis dictum est quod sequitur : « Circumcidite igitur præputium cordis vestri, et cervicem vestram, ne induretis? » (*Deut. x, 16*.) Sed ne forte quidam, quod prædictum est ad aliud transferant, quasi iterando subjungit : « Funiculos in simbriis, facies per quatuor angulos palli tui, quo operiris (*Deut. xxii, 12*). » Et quasi hoc ad summam protrahens ait : « Custodies te ab omni re mala (*Deut. xxiii, 9*) » ac si dicatur : Vis ut brevi epilogo quæ tibi facienda sunt colligam ? Audi : « Custodies te ab omni re mala. » Sequitur : « Habebis locum extra castra ad quem egrediaris ad requisita naturæ, gerens paxillum in balteo ; cumque sederis, fodies per circuitum, et egesta humo operies, quo relevatus es (*ibid., 12-14*). »

XII. B. Forsitan quia in terra non sua sunt, idcirco hæc non esse observanda respondebunt. C. Quia extorres et peregrini sunt, ideone hæc et alia se posse transgredi autumabunt ? Inde est quod a nobis debita cum usuris exigunt, cum in præcedentibus dictum sit : « Non fenerabis fratri tuo, sed alieno (*Deut. xxiii, 19*). » Et in hoc volumine dicatur : « Et vos ergo amate peregrinos, quia et ipsi fuistis advenæ in terra Ægypti (*Deut. x, 19*). Quoniam modo hæc solvunt ? Cum enim omnes præputium habentes secundum eos peregrini sint et alieni, quomodo amare dicuntur, a quibus fenus et rapinae violenter extorquent ? Præterimus modo quod ipsi res quaslibet furto sublatas quia, vili pretio comprantur a furibus, emunt. Sed quid plura ? « A fructibus eorum cognoscetis eos (*Matth. vii, 16*). »

XIII. Sequitur quoque illud gloriosum Dominicæ passionis argumentum, quod quia fidem non adhibet, penitus ignorant : « Et erit, inquit, vita tua quasi pendens ante te, timebis nocte et die, et non credes vitæ tuæ (*Deut. xxviii, 66*). » Quid hoc Evan-

gello clarius? Quid hæc prophetia dulcius? Salvator noster, via, veritas et vita, quæ erat lux hominum ante oculos Judæorum, in ligno crucis pependit; et tamen infelix Synagoga vitæ suæ pendenti non credidit. Moyses quoque in benedictionibus filiorum Israel, talia proponit ænigmata, quæ Salvatoris ortum gentiumque vocationem promittere videntur. Ait enim: « Dominus de Sina venit, et de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex, dilexit populos, omnes sancti in manu ejus sunt (Deut. xxxiii, 2, 3). » Hactenus de *Pentateucho* Moysi quæstiones erutas, quibus Judæorum versutia vel nequitia refellatur, vitandi causa fastidii, legisse s. m. ciat. Idcirco autem librum Jesu Nave, quem Judæi *Josue Jehosua* vocant, et *Sphetim*, id est *Judicium*, prætermisimus, quia in eis pauca quæ Judæorum cornu frangant, juxta litteram esse conspeximus. De cætero si placet, *Malachim*, id est *Regum*, diligenter volumina perscrutemur, si forte in serie rei gestæ panem subcinericium quo pastus est Elias, invenire possimus.

XIV. Nunc ergo primum inquiramus quid sibi velit versus in cantico animæ dicentis: « Dominus judicabit fines, et dabit imperium regi suo, et stabilinabit cornu Christi sui? » (I Reg. ii, x.) Nondum erat rex in Israel, quid est ergo: « Dabit imperium regi suo? » B. De illo nimirum rege loquitur, qui cum esset in accubitu suo, nardus, sponsæ dedit odorem suum (Cant. ii, 11). C. Benedictus sermo oris, fratrum charissime, quia bene respondisti. Ipse enim est rex et sacerdos secundum ordinem Melchisedech de quo etiam subditur: « Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium (II Reg. vii, 12-14). » Non enim hoc de Salomone potest accipi; si enim thronus ejus usque in sempiternum juxta litteram stabilendus erat, ostendant, quæso, nunc aliquem de domo David in throno regni sedentem. Præterea dicant, obsecro, quid est quod post verba Nathan prophetæ, ingressus David coram Domino ait: « Quis ego sum, Domine Deus, quia adduxisti me hucusque? Sed et hoc parum visum est in conspectu tuo, Domine Deus meus, nisi loquereris de domo servi tui in longinquum? Ista enim est lex Adam (ibid., 18, 19). » Quid est, quæso, ista lex Adam? Est autem hic sensus: Ideo de domo servi tui in longinquum loqueris, quia de semine ejus Filium tuum incarnari constituis. Quare? *Ista enim est lex Adam*, ut sicut omnes in Adam moriuntur, ita et omnes in Christo vivificentur (I Cor. xv, 22). Non enim ipse loquatur, sed Spiritus sanctus super eum, ut sequens declarat historia dicens: « Dixit David filius Isai: Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob, egregius psalter Israel, Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam (II Reg.

xxiii, 1, 2). » Videsne quomodo tribus verbis totam complexus est Trinitatem? « Spiritus Domini de Christo Dei Jacob. » B. « Vere locus iste sanctus est, et bonum est nos hic esse: (Matth. xvii, 4.) (Gen. 28, 17). »

XV. C. Est et aliud super quo arctabimus Judæos, qui nobis imagines sanctorum obijciunt dicentes idololatrias Christianos. Si enim in his redarguendi sumus, quare Moyses serpentem aneum in deserto, et Salomon in ædificatione templi xii boves cæteraque ejusmodi fecisse inveniuntur? In lege quippe prohibitum erat: « Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper et in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra (Exod. xx, 4). » Quid est ergo quod prohibet Dominus per servum: « Non facies sculptile, » et postea præcipi ei ut faciat serpentem ex ære? Non ergo, o miseri, prohibemur sculptilia facere, sed facere et adorare. Unde statim subjunxit: « Non adorabis ea, neque coles (ibid., 5). » Posset autem fortassis quispiam in *Regum* voluminibus et alia hujusmodi invenire, quibus Judaicam valeret perfidiam improbare, sed quia liber *Psalmorum* in quo præcipue nostri propositi intentio invalescit, Salomonis quoque codices non sunt explanandi. Cum prolixitas operis mater soleat esse fastidii, *Malachim* brexiter transcurrisse sufficiat. Nunc autem Psalmistam, quid de restauratione humani generis prædixerit, audiamus.

XVI. Ait autem in secundo psalmo: « Astiterunt reges terræ et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. » Item; « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. » B. Quid est, quæso, « Hodie genui te? » C. A tot et tantæ memoriæ viris exposita sunt Psalmistæ oracula, quod nostra explanatione non intelligunt. Verum quod ab ipsis accepimus, non erit incompetentis enarrare. Quid est ergo aliud: « Hodie genui te, » quam æternaliter vel ab æterno? vii: « Exsurge, Domine Deus, in præcepto quod mandasti; Synagoga populorum circumdabit te. Et propter hoc in altum regredere. » Et ix: « Converterantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliviscuntur Deum. » Si per infernum, lacum vel antrum sepulcri ut ipsi mentiuntur, vellet intelligi, quare peccatores in infernum convertendos optaret? cum illic tendat universa caro. Et iterum: « Constitue, Domine, legislatorem super eos. » xv: « Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem, » super quo in *Actibus apostolorum* latius disputatum est. In xviii: « Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. » In xxi: « Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. » In xlv: « Ascendit Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ. » In xlviii: « Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. » In eodem; « Verumtamen Deus redimet animam tuam de manu inferni, cum acceperit me. » In lvi: « Veniat mors super illos, et descendant in infernum viventes. » In lx: « Dica

super dies regis adjicies, annos ejus usque in diem generationis et generationis. » Quod si de alio quam de Christo Jesu, rege Deo, intelligere præsumant, quomodo constat quod sequitur: « Permanet in æternum in conspectu Dei, misericordiam et veritatem ejus qui requiret? » In **LXVII**: « Ascendisti in altum, cepisti captivitatem. » In **LXVIII**: « Non erubescant, qui exspectant te, Domine. » Dicens quot expectationes; « Exspectans exspectavi Dominum: Exspecta Dominum, viriliter age; Exspectabam eum qui salvum me fecit; Exspectabo Dominum Salvatorem meum. » Putasne durabo, videbo? « Exspecta, re-exspecta; exspecta, reexspecta (*Isa. xxvii, 40*). » In eodem: « Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva. » In **LXXI**: « Descendet sicut pluvia in vellus. Reges Tharsis et insulæ munera offerent. Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum. Et vivet et dabitur ei de auro Arabiæ. »

XVII. Sed ne ipsi de suo Messia dictum fore arbitrentur, cum eum purum hominem dicant futurum, neminemque præter Deum adorandum esse (quod verum est) affirmant, subjunxit et ait: « Et adorabunt de ipso semper. » Et iterum: « Ante solem permanet nomen ejus. » Videsne quanta totius hujus psalmi series celestis rore balsami sit referta? In **LXXIX**: « Excita potentiam et veni, ut salvos facias nos; Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus. » Ac si aperte dicat: Si vis nos salvos fieri, ostende faciem tuam, id est figuram substantiæ tuæ per assumptionem carnis ostende visibilem, et salvi erimus. » In eodem secundo: « Ostende faciem tuam, et salvi erimus. » In qua terna repetitione nihil aliud significandum est quam id: « Qui videt me, videt et Patrem (*Joan. xiv, 9*); » et qui Patrem et Filium, ab utroque procedentem Paracletum videt. **B**. « Fidelis sermo et omni acceptione dignus (*I Tim. i, 15*). » **G**. In **LXXXVIII**: « Benedictiones dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. » O generatio perversa, et infideles filii! Hodie vos legifer vester Moyses cornuto feriet syllogismo; utram enim partem elegeritis, sequetur vos confusio. Cum enim dicat Moyses in persona Domini: « Non videbit me homo (*Exod. xxxiii, 20*); » et Psalmista: « Videbitur Deus deorum in Sion, » alterum eorum mentiri necesse est. Imo vos mendaces, quia ex patre diabolo estis, et pater vester mendax est. Ponite, miseri, ponite lignum in Marath ut dulcorentur aquæ, et videbitis Deum deorum in Sion. In **LXXXIV**: « Veritas de terra orta est, et justitia de cœlo prospexit. » In **LXXXVI**: « Nunquid Sion dicet: Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit cam Altissimus? » In **LXXXVIII**: « Ipse invocavit me, Pater meus es tu; » et omnes fere versus istius psalmi, Christi Dei redolent incarnationem et cætera ejus mysteria. In eodem: « Quis est homo qui vivet et non videbit mortem? eruet ani-

ma suam de manu inferi. » Nunquid hoc loco dicent inferi nomine lacum telluris vel antrum significari? Sed nunquid anima telluris specu coarctari dicetur, cum ipsa sit spiritus? In **CVIII** quoque, id est, « Deus, laudem meam ne tacueris, » quærendum est ab eis, cui scilicet maledictiones irroget.

XVIII. Sequitur **CIX**: « Dixit Dominus Domino meo, » super quo satis in Evangelio cum adversariis veritatis Veritas disputavit. Non solum autem iste, sed et omnes ejusdem psalmi versiculi cœlestis pluvie stillicidiis irrigati sunt: « Tecum principium in die virtutis tuæ, » etc. Item, « Tu es Sacerdos in æternum, » non secundum ordinem sacerdotum carnaliter immolantium, sed « secundum ordinem Melchisedech, » qui in mysterium vivifici corporis et sanguinis tui, Abrahæ fideli tuo panem et vinum legitur obtulisse. In **CX**: « Redemptionem misit Dominus populo suo, mandavit in æternum testamentum suum. » In **CXI**: « Exortum est in tenebris lumen rectis. » In **CXVII**: « Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. » Unum porro in sequentibus est, unde mihi vellem rationem redderetis; cum enim lege naturali fungeretur, legis etiam scriptæ arctaretur mandatis, quare tam sollicitus aliam sibi legem constituit dicens: « Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum? (*Psal. cxviii, 33*). » Quod idcirco egregium Psaltem Israel dixisse crediderim, quia ex operibus legis, juxta Apostolum, neminem justificari posse videret (*Rom. iii, 20*); ideoque legem sibi poni in qua, præveniente gratia, justificaretur, studiosus oraret. Hæc de *Psalms* succincte perstrinximus, in quibus quædam exponere nova, sed non incredibilia, Spiritu sancto docente, notavimus. Si quis autem incredibile reputet, quod per os peccatoris Spiritus sanctus loquitur, illud secum mente pertractet, quia poeta et Cumana vates et Caiphæ prophetaverunt. Sed hæc hactenus. Nunc autem *Mulloth*, id est *Parabolas* Salomonis consequenter attingamus, ubi et infernum esse quod quidam abnuunt Judæorum, et neminem tunc temporis ab originali peccato absolutum esse, monstrabimus. Inprimis quoque verba *Sapientiæ*, quæ Christus est, ponere congruum esse duximus, ut quo in illum sensu ea censeant exponenda, ab eis saltem inquiramus.

XIX. Ait ergo: « Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum (*Prov. viii, 22*). » Et multis ad id pertinentibus interpositis subjunxit: « Et deliciæ meæ esse cum filiis hominum (*ibid., 31*). » Si ergo deliciæ Christi Domini esse cum filiis hominum, « usquequo gravi corde, » in ipsum « filii hominum, » non filii Dei, Moysicolæ, « ut quid diligitis vanitatem » sectantes carnalia legis, « et quæritis mendacium (*Psal. iv, 3*) »? abnegantes cum quænt lex et prophetæ venturum prædixerunt? Iterum: « Infernus et perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum? » (*Prov. xv, 11*). Item de eodem: « Semita vitæ super eruditum, ut declinet

de inferno in die novissimo (*ibid.*, 24). » Iterum : A debet? Absit a nobis id optari, qui in illum credimus de quo subditur : « In sermone, inquit, ejus siluit ventus, cogitatione sua placavit abyssum, et plantavit ibum [in i'la] (Dominus Jesus) insulas (*Eccli.* XLIII. 25). »

XX. De libro quoque *Sapientie* qui dicitur Salomonis, testimonium Dominicæ passionis excerptimus, cui vel Apella Judeus obviare non possit. Dixerunt enim : « Circumveniamus virum justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ; promittit se scientiam Dei habere, et Filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est etiam nobis ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ ejus. Tanquam nugaces aestimati sumus ab illo, et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis, et profert novissima justorum, et gloriatur Patrem Deum se habere. Videamus ergo si sermones illius veri sunt, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sci-

mus quæ erunt novissima illius. Si enim est verus Filius Dei, suscipiet illum, et liberabit illum de manu contrariorum. Contumelia et tormento interrogemus illum, ut sciamus reverentiam illius, et probemus patientiam ejus; morte turpissima condemnemus illum; erit enim respectus ex sermonibus illius. Hæc cogitaverunt et erraverunt; excæcavit enim illos malitia illorum, et nescierunt sacramentum Dei (*Sap.* II, 12-22). » B. Hæc prorsus omnia nude sonant Dominicam passionem, et eorum obæcationem. Unde mirum est, cum litterales sint, et est litteralem et non spiritalem quærant intelligentiam, quare huic litteræ consonare contemnant.

XXI. C. Quin in *Ecclesiastico* qui et Jesu filii Sirach *Sapientie* Liber inscribitur, manifeste repeties unde rebellis Synagoga colla subjicias. Dicunt enim peccatorum confessionem esse inutilem et a sacerdotibus causa lucri fuisse inventam. Sed dicit Scriptura : « Ne confundaris confiteri homini peccata tua (*Eccli.* IV, 31). » Habes etiam in eodem de maledicto paternæ perditionis evidens argumentum. Scriptum quippe est : « Væ vobis, viri impii qui dereliquistis legem Domini altissimi; etsi nati fueritis, in maledictione nascemini; etsi mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra (*Eccli.* XII, 11, 12). » Quod si hoc de transgressione scriptæ legis dictum fuisse responderint, quomodo ejus derelictores sub maledictione nascuntur? Nunquid antequam nascatur quis, legis transgressor accusari,

debet? Absit a nobis id optari, qui in illum credimus de quo subditur : « In sermone, inquit, ejus siluit ventus, cogitatione sua placavit abyssum, et plantavit ibum [in i'la] (Dominus Jesus) insulas (*Eccli.* XLIII. 25). »

XXII. Quem quia non credunt, merito quoque de illi *Paralipomenon* liber scribit, dicens : « Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, et absque sacerdote, doctore, et absque lege (*II Par.* XV, 3). » Super quia longa posset disputatio protendi, si nostri suppet ret vigor ingenii.

XXIII. Sed quia nostri propositi erat ostendere ex diversis Scripturarum locis infernum esse locum poenarum, ad quem non solum nunc infideles, verum ante Redemptoris Incarnationem vergebant etiam fideles, ex verbis quoque Job rei dubiæ fidem faciamus. Dixit enim : « Dimitte ergo me paululum, ut plangam dolorem meum, antequam vadam, et non revertar, ad terram tenebrosam et opertam mortis caligine, terram miseræ et tenebrarum, ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat (*Job* X, 20-22). » Certus profecto erat vir Dei, quia statim ex quo terrenæ fecis mole solveretur, ad terram miseræ et tenebrarum, originali ducente commisso, descenderet. Unde post pauca supposuit : « In profundissimum infernum descendent omnia mea (*Job* XVII, 16). » Ac si patienter his verbis uteretur : Non solum in infernum quem ipsi speluncam sepulcri vocant, sed « in infernum profundissimum; » nec solum cum corpore, sed, « omnia mea, » id est totus cum corpore et anima descendam; aut ibi originali tantum tenendus, aut aliquo actuali delicto puniendus. Unde quasi ambigendo subjungit : « Putasne saltem ibi requies erit mihi? » (*Ibid.*) Quasi diceret : Putasne ibi in me aliquod actuale inveniat flamma gehennalis quod puniat? Aut ibi tantum causa originali teneat, et ita requiescere debeam? Non enim credendum est sanctos patres, adventus Domini præcessores, alia in inferno pertulisse tormenta quam tenebras. Quod et beatus Augustinus de infantulis unius diei asserit, qui morte præventi, gratiam baptismi non sunt assecuti. Mitissima namque erit illorum pena qui originali peccato nullum superaddiderunt.

XXIV. Multa quidem et alia Dominicæ nativitatæ, passionis ac resurrectionis testimonia de Veteris Testamenti voluminibus poterit diligens lector excerptare : sed quia propositum nobis est Trinitatem, quæ Deus est, inter veteres Synagoga ceremonias investigare, hujus secundi libelli terminemus opusculum, et ad materie tantæ impensas cordis præparemus affectum. B. Ita hoc fiat, ut, quemadmodum Plato in *Timæo* dicit, divinum prius invocemus auxilium, sine quo nihil omnino est validum, nihil frangi, nihil perfectum. C. Bonum consilium tuum, vir Dei, et bene et bonum quod locutus es, et, quamvis « non » sit « speciosa laus in ore peccatoris (*Eccli.* XV, 9), » quia tamen de Trinitate

sumus dictari, in exordio, id est in capite tertii A pleatur iterum quod dicitur: « In capite libri libri erumpamus in laudem trini Dei, ut ita im- scriptum est de me (*Psal. xxxix, 8*). »

LIBER TERTIUS.

I. « Quam bonus Israel Deus (*Psal. lxxii, 1*)! « quam bona sunt opera tua antiqua quæ ostendisti patribus nostris, educens eos de terra servitutis; sed quam bona sunt, imo quam optima sunt opera tua novissima, quæ operatus es in medio terræ (*Psal. lxxiii, 12*), eruens nos de carcere mortis, non in virga Moysi, sed in brachio tuo extento, ut quanto major erat hæc redemptio priore, tanto major esset minister redemptionis! Ibi enim Deus per hominem, non hominem, sed corpus hominis a servitute liberavit; hic Deus corpus et animam, id est totum hominem, a perpetuæ vinculo mortis eripuit; ibi per lignum et aquam, hic per lignum, aquam et sanguinem; ibi servus conservum, hic Dominus servum; ibi servus in ducem erigitur, hic dux et Dominus in servum humiliatur. O mira dignatio et digna miratio! Justus condemnatur, ut injustus salvetur; Dominus plectitur et servus absolvitur, miseretur servo, qui non parcat Filio. O mitis crudelitas! O crudelis misericordia! Chariorem incarcerationi qui minus charum decarcerat, imo fere æqualiter charum. Quæ enim charitas ista charitate amplior? Licet enim Veritas dicat: « Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis (*Joan. xv, 13*), » est tamen major charitas, ut animam suam ponat quis pro inimicis suis. Nos autem cum inimici essemus Deo, pro nobis animam suam posuit. Quantis igitur misericordie visceribus nos dilexit, qui, ut nos diligeret, animam suam odio habuit.

II. O igitur summum bonum, unum principium, Pater, Fili et Spiritus Sancte, unus diligens eum qui ab ipso est, et unus diligens eum de quo est, et ipsa dilectio, et tamen unum, diligens, dilectus, dilectio! Non tres essentia, sed tres personæ, quos, etsi diversificat personalis proprietas, unum tamen ejusdem essentia equalitas; unus ingenuus, unus genitus, unus procedens; una deitas, una beatitudo, una æternitas: « Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. » Da nobis, quæsumus, invenire quod quærimus, assequi quod investigamus; da luce reperta in te conspicuos animi oculos configere. Da fontem lustrare boni; aperi thesauros sapientia tuæ, reple vasa cordium nostrorum, quæ, etsi bonis operibus vacua, vino tamen et oleo fidei suæ refecta sunt. Firma calami nostri vestigium, ut quod de Trinitate, quæ Deus est, ante revelatæ tempus gratia patres sensere sanctissimi ita proferamus in lucem, ut non incidamus in errorem: ita superbientis Synagoga jacula recondamus, ut tamen

heresim caveamus, per eum qui natus de Virgine hæreticam interemit pravitatem. Amen.

III. Est quidam apud nos Castellione Judæus, quem omnium vicinarum urbium seu oppidorum Hebræi magistrum antonomasice appellant. Dnum ergo nudius tertius cum eo disceptaturus me signo crucis armassem, ad conventum malignantium sidenter descendi, multaque cum eis de legalium mandatorum observatione contuli. Magna autem jam longis conflictationibus diei parte consumpta, tandem de suo Messia sermo habitus est. Super quo diu disputantes, ad ultimum de conditione primi hominis mentionem fecimus; unde statim occasione sumpta materiam disputationis ad Trinitatem transuli, et ab hoc puncto incœpi: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen. i, 26*). » — « Quis, inquam, loquitur et ad quem? — Deus, inquit, ad angelos, consilio eorum volens hominem facere. » Quo audito in risum prorumpens, antequam secundam inferrem quæstionem, cachinnando subjeri: « Dic, quæso, ad imaginem Creatoris, an angelorum factus est homo? » — Creatoris, inquit — Quid est ergo, dixi, quod sequitur: « Ad imaginem nostram? » Cum enim ad imaginem Dei solius factus sit homo, etsi ad angelos dixisset: « Faciamus, » singularitatem tamen considerans suæ personæ, dixisse debuerat, « Ad imaginem » meam, non « nostram: » *noster* enim pronomen non unius, sed plurium personarum designativum est: unde primæ personæ intrinsecus est; extrinsecus vero tertia. »

IV. B. Quæso te ut super hunc locum diutius immoremur, et quid super hoc judicandum sit, paucis absolvamus. C. Nequaquam possumus, nisi prout Spiritus sanctus dabit eloqui nobis, super hisce expediri. Præterea vereor, si tantum onus: gressus fuero, operis ne pondere pressus succumbam labori, et frustra tentata relinquam. Verum quia scriptum est: « Aperies os tuum, et ego implebo illud (*Psal. lxxx, 11*); » licet de propriis viribus diffidamus, eorum tamen vestigia qui super hoc scripserunt sequentes, prædictum versiculum paucis absolvemus: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » Loquitur Pater ad Filium, dicens: « Faciamus hominem. » Dicit ergo, « Faciamus » ad Filium, quia « per ipsum omnia facta sunt (*Joan. i, 2*). » Pater enim operatus est omnia per Filium, et Filius est cooperator omnium, quia, quando « præparabat montes, aderam cum eo cuncta componens (*Prov. viii, 27*). » — « Faciamus, »

zît ad Filium; sed nunquid et ad Spiritum sanctum? Vere et ad Spiritum sanctum. Si enim ad Filium tantum loqueretur, « Faciamus hominem ad imaginem nostram; » ad imaginem tantum Patris et Filii, factus esset homo. Sed constat quia ad imaginem Trinitatis factus est homo, ergo ad Filium suum et ad Spiritum sanctum locutus est Pater: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. » In quo illud profecto notandum est quod et « Faciamus » pluraliter dixit, et « nostram, » utrumque enim pluraliter dictum est, « Faciamus » et « nostram; » et nisi ex relativis accipi non oportet. Non enim, ut ait Augustinus, ut facerent dii vel ad imaginem deorum; sed ut facerent Pater et Filius et Spiritus sanctus. Præterea si ad angelos dixisset: « Faciamus, » probabile quidem esse videretur, ad imaginem quoque angelorum hominem factum fuisse, et non solum Deum creatorem, sed etiam angelos factores hominis et quasi concreatores exstitisse. Exempli gratia: Tu cum sis sacerdos et satis litteratus, si ad laicum quemdam prorsusque expertem litterarum et quasi brutum animal loquereris, dicens: « Eamus, frater, celebremus missam, cantemus vespas, » vel aliquid simile: in quo te solum et non illum valere constaret, nomine illum cui hæc diceres, coadjutorem tuum, cuique ministerii seu officii participem posse fieri significares?

V. B. Profecto ita esset, sed nunc ad sequentia transeamus; grandis enim nobis restat via. Nec tamen illud silentio prætermittendum est quod superius eis obijciendum esse censuisti. C. Quid est, quæso, illud? Quare secundæ diei opera benedictione caruerunt? C. Cum quemdam, nudiustertius, satis magnæ auctoritatis theologum super questione hac consulere, solutionem mihi rescripsit (5), qua etsi quæstioni satisfacit, quærenti tamen non sufficit. Exemplum vero epistolæ quam mihi direxit, hoc est. « Magistro GUALTERO amico suo, Magister PETRUS, salutem et dilectionis sinceritatem. Cum de proprio ministrare non valeam, quod esurienti palato sufficiat, pro me Spiritus sanctus respondet, qui hujus scrupulose quæstionis solutionem Patribus insinuavit orthodoxis. Ex quorum traditione accepi, quoniam secunda dies a binario denotatur, binarius autem infamis est numerus. Cum enim divisionem recipiat, schismatis discordiam signat. Deus autem amator est pacis et unitatis, in cuius rei mysterium, opus secundæ diei benedictione frustratur. Vel quod probabilius, » inquit, et dies secunda et tertia communem habent aquas materiam. In secundo enim die divisit Deus aquas superiores ab inferioribus, interponendo firmamentum; tertia vero congregavit aquas quæ erant sub firmamento, ut per alveos et canales subterraneos diffunderent. Ut ergo communis erat materia, ita communis debuit esse benedictio: undè

(5) Responsio M. Petri Cantoris Parisiensis.

A secundæ diei benedictio in tertium reservata est, quasi a communi accipienda. Vale. »

VI. Sed quia illi qui ita senserunt et bene exposuerunt, et ipsi homines fuerunt; et nos cum homines simus, licet non illos æquiparantes, venemur tamen in hujus quæstionis saltu diutius, ut, quemadmodum de Jonatha legitur, mel si invenerimus, summitate saltem virgæ attingamus (1 Reg. xiv, 29). Binarius ergo quemadmodum jam prætaxatum est, sectionem recipit divisionis, et est quasi quædam meta, dividens unitatem et unitatem. Sed quid execrabilius, quid maledictione dignius, quam ita Trinitatem ab unitate dividere, ut vel tres creantur dii in Trinitate, vel una tantum in deitate persona? Nonne Arius de familia binarii fuit, qui sic trinitatem ab unitate divisit, ut tres esse personas in Trinitate astrueret, et non unitatem substantiæ in illa Trinitate reciperet? Sed nunquid etiam Sabellius cum binario benedictione caruit, qui sic unitatem essentiali in Deitate credidit, quod personarum trinitatem ab unitate divisit? Caruit igitur benedictione binarius, eo quod unitatem excedat, et ab ea dividat Trinitatem. Sic ergo credendæ sunt tres in Trinitate personæ, ut eorum trium, id est Patris et Filii Spiritus sancti, una credatur essentia esse in Deitate. Quicumque autem huic diversum, vel ab hac fide diversum crediderit, et in ovile ovium, id est in sanctam Ecclesiam per ostium, qui Christus est (Joan. x, 9), non intraverit, ille fur est et latro (ibid., 1), dignusque ut cum binario anathemate feriatur. « Hæc est enim fides Catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit (Athanas. Symb.). » Illic est triplex funiculus, qui difficile solvitur (Eccl. iv, 12). Illic est numerus, de quo poetam somniasse crediderim, qui dicebat:

*Trina tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco*

(Virg. Eclog. viii, vers. 75-75.)

Et quasi exponens unitatem ternarii, quare ista ter fieri jusserit, adjungit dicens:

..... Numero Deus impare gaudet.

(Id. ibid., 75.)

D Et iterum:

Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.

(Id. ibid., vers. 77.)

B. « Vere etenim Dominus est in loco isto, et ego nesciebam (Gen. xxviii, 16). » Vere hic est lavus mellis quem te venari proponebas, quem in saltu litteræ per Jonathan, id est columbæ domum, videlicet per domum Spiritus sancti invenisti: quem etsi non ad plenum hausisti, summitatem tamen virgæ, id est summitenus ore quodammodo degustasti.

VII. G. Videamus præterea de Trinitate, quæ Deus est, quomodo senex fidelis, qui prima credendi

via est, senserit Abraham, beati seminis pater. A
 « Qui cum sederet ad ostium tabernaculi, apparuit
 ei Dominus in valle Mambre, in ipso fervore diei.
 Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri
 stantes prope eum. Quos cum vidisset, cucurrit
 in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit
 in terram et dixit : Domine, si inveni gratiam in
 oculis tuis, ne transeas servum tuum, sed afferam
 paucillum aquæ, et laventur pedes vestri, et re-
 quiescite sub arbore. Ponam bucellam panis et
 confortate cor vestrum, postea transibitis; idcirco
 enim declinastis ad servum vestrum. Qui dixerunt :
 Fac ut locutus es. Festinavit Abraham in taberna-
 culum ad Saram, dixitque ei : Accelera tria sata
 similitæ commiscens, et fac subcinericios panes. Ipse
 vero ad armentum cucurrit, et tulit inde vitu-
 lum tenerrimum et optimum, deditque puero, qui
 festinavit, et coxit illum. Tulit quoque butyrum et
 lac, et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis :
 ipse vero stabat juxta eos sub arbore. Cumque
 comedissent, dixerunt ad eum : Ubi est Sara uxor
 tua? Ille respondit : Ecce in tabernaculo est. Cui
 dixit : Revertens veniam ad te vita comite, et ha-
 bebis filium Sara uxor tua (*Gen. xviii, 1-10*). »
 Vides igitur, charissime, quomodo Abraham ali-
 quando pluraliter ad tres, aliquando unus ad Abra-
 ham, aliquando tres. Et non mirum, quia hi tres
 unus sunt. Sed quia beatus Augustinus super hoc ca-
 pitulum in libro *De Trinitate* diutius immoratur, dis-
 putationi ejus aliquid superaddere non audemus.
 Hoc tantum de illo dixisse sufficiat, ex præceden-
 tibus debere intelligi quod Trinitas in personis et
 una sit essentia Trinitatis. Quod et in sequentibus
 innuit, loquens ad Moysen Dominus et dicens :
 « Ego unum qui sum. Sic dices filiis Israel : Qui est,
 misit me ad vos (*Exod. iii, 14-16*). » Ecce « ego »
 pronomem substantiam significans præmittitur, et
 ter repetitur verbum substantivum, « sum qui
 sum, » et » qui est : « quibus verbis nihil aliud
 quam unitatem essentia et trinitatem personarum
 figurari credendum est. Quod profecto confirmant
 consequentia sancti Evangelii secundum Moysen,
 ad quem locutus est iterum Dominus, dicens : « Hæc
 dices filiis Israel : Dominus Deus patrum vestro-
 rum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob
 misit me ad vos (*ibid., 15*). » Attende diligenter,
 « Dominus Deus patrum vestrorum. » Ecce unitas
 essentia designatur. « Deus Abraham, Deus Isaac
 et Deus Jacob : » ecce Trinitas personarum. « Deus
 Abraham, » Deus Pater qui in multis Scripturæ
 locis Dei Patris figuram gerit ; « Deus Isaac, » Deus
 Filius, in typum cujus ad impolandum ductus est :
 « Deus Jacob, » Deus Spiritus sanctus, in cujus
 mysterium unxit lapidem, juxta illud Isaia : « Spi-
 ritus Domini super me, eo quod unxit me (*Isa.
 lxi, 1*). » Est ergo sensus, « Deus Abraham et
 Deus Isaac et Deus Jacob, » id est Deus Pater, Deus
 Filius, Deus Spiritus sanctus. Alioquin quare isto-
 rum trium Deus tantum et tam frequenter dicere-

tur, et non etiam Deus Moysi, et Deus Samuelis et
 Deus David, nisi ut trinus ostenderetur, et ut qua-
 ternitas in Trinitate non admitteretur ?

VIII. Consistamus hic paululum contra servos
 inutiles, contra fidei inimicos. Adeste ergo, o Judæi,
 Et cantare pares et respondere parati.

(*VIRGIL. Eclog. vii, vers. 5*)

Si Trinitatis mysterium sanctos natiuitatis Domi-
 nicæ præcursores penitus latuisset, quare cum
 tanta veneratione ternarium Scriptura vetus am-
 plecteretur ? Jubet enim Dominus Abraham : « Sume,
 inquit, vaccam triennem, et capram trinam et
 arietem annorum trium (*Gen. xv, 9*). » Audit Isaïas
 seraphim clamantes alter ad alterum : « Sanctus,
 sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth (*Isa.
 vi, 3*). » Ait etiam : « Dominus iudex noster, Dominus
 legifer noster, Dominus rex noster (*Isa. xxxiii, 22*). »
 Nota ordinem verborum. Hinc simile dicit Psalmista :
 « Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus
 (*Psal. lxxvi, 8*). » Benedicat nos Deus Pater, Dominus
 iudex noster, sed modo « iudicium omne dedit Filio
 (*Joan. v, 22*) ; » benedicat nos Deus noster, legifer
 noster, qui nos redemit, qui nobis legem gratia
 dedit ; benedicat nos Deus Spiritus sanctus, rex
 noster. Audi et Jeremiam dicentem : « Templum
 Domini, templum Domini, templum Domini est
 (*Jer. vii, 4*). » I em : « Ego, ego sum, ego vidi, dicit
 Dominus : et ; Heu, heu, heu ! (*Jer. xxxiv, 17*). » Et
 in Ezechiele ! Heu, heu, heu : Dominus Deus (*Ezech.
 ix, 8*). » Sed quid plura ? Si adhuc infideles cre-
 dere non vultis Trinitatem, consulite Eliam, quare
 expandit se atque mensus est super puerum tribus
 vicibus (*III Reg. xvii, 21*), et quare hydrias aquæ
 super holocaustum et super ligna ter jussit effundi.
 Scriptum quippe est : « Implete quatuor hydrias
 aqua, et effundite super holocaustum et super li-
 gna. Rursusque dixit : Etiam secundo hoc facite :
 qui cum fecissent et secundo ait : etiam tertio id
 ipsum facite : fecerunt et tertio, et currebant aquæ
 circa altare, et fossa aquæductus repleta est
 (*III Reg. xviii, 31, 35*). » Videtis quomodo in trina
 effusione consummavit holocaustum suum vir Dei.

IX. Præterea liber Machabæorum secundus ad
 idem nos invitat, qui de Heliodoro et satellitibus
 ejus sic scribit : « Apparuit illi quidam equus, ter-
 ribilem habens sessorem, optimis operimentis ador-
 natus, isque Heliodoro cum impetu priores calces
 elisit : qui autem ei sedebat, videbatur arma ha-
 bere aurea. Alii etiam apparuerunt duo juvenes
 virtute decori, optimi gloria, speciosique amictu
 (*II Machab. iii, 25, 26*). » Sed quid dicam de beato
 Job, quem vos quia incircumcisum dicitis, forsitan
 non recipietis ? In libro quidem ejus scriptum est :
 « Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per
 singulos, ut revocet animas eorum a corruptione,
 et illuminet luce viventium (*Job xxxiii, 29, 30*). »
 Semen Chanaan et non Juda, quid hoc respondebi-
 tis ? Sufficiuntne vobis testimonia hæc ? Non equi-
 dem. Quomodo enim paries ædificabitur, ubi fun-

damentum deficit? Si enim quæ sursum sunt sapere-
retis, non quæ super terram (*Coloss. iii, 2*), Isaiæ
saltem oraculo cresceretis, qui Filium Dei tam aperte
loquentem introducit, ut nemo gentilis etiani, ne-
dum Judæus, quidquam contradicere audeat. In
eo quippe scriptum est: « Audi me, Jacob, et Is-
rael, quem ego voco: Ego ipse, ego primus et ego
novissimus. Manus quoque mea fundavit terram,
et dextera mea mensa est cœlos. Ego vocabo eos, et
stabunt simul. Congregamini, omnes vos, et audite,
Quis de eis annuntiabit hæc? Dominus dilexit enim,
faciet voluntatem suam in Babylone, et brachium
suum in Chaldæis. Ego, ego locutus sum et vocavi
eum, adduxi eum et directa est via ejus. Accedite
ad me, et audite hoc; non a principio in abscondito
locutus sum, ex tempore, antequam fierent, ibi
eram; et nunc Dominus Deus misit me, et Spiritus
ejus (*Isa. xlviii, 12-16*). » Quis est porro iste tam
Imperiosæ auctoritatis, qui sic loquitur? Constat
enim quia Deus est et non homo, qui dicit: « Ego
ipse, ego primus et ego novissimus, et ex tempore
antequam fierent, ibi eram. » Sed nunquid Deus Pa-
ter est qui loquitur, aut Deus Spiritus sanctus qui
dicit: « Ego primus et ego novissimus? » Deus
præcul dubio est, et « Antequam fierent, ibi eram. »
Sed quis dicit: « Nunc Dominus Deus misit me et
Spiritus ejus? » Cum Pater nunquam missus lega-
tur, Pater profecto non est, sed Filius ejus est.

X. D. Quia de Filio Dei fecisti mentionem, quid-
dam mihi jam pridem accidit, quod te latere non
volo. Cum enim perendie cum quodam de filiis Be-
lial, de eorum superstitione contenderem quæsi-
vit a me Ismaelita: « Ubinam, inquit, frater, qui Fi-
lium Dei credis, invenisti quod Deus habuerit Fi-
lium? nisi forte homines filios Dei adoptivo appel-
lare velis? » Hujus quæstionis necessitate coacti,
compellimur mittere in dexteram navigii rete, et
Scripturarum aquas rationis fuscina rimari, si forte
piscando in eis, incidemus in Filium Dei. B. « Beatus
venter qui te portavit et ubera quæ susxisti
(*Luc. xi, 27*)! » quia petitio tua non est digna re-
pulsæ; sed, quemadmodum consulisti, fiat volun-
tas tua. Videamus ergo quid de Filio Dei ille Salo-
mon rex sapientissimus dixerit, quem etsi constat
fuisse idololatram, certum tamen est quia de eo
nihil dixerit hæreticam. Hic autem in *Coelæ*, id est
Proverbiorum libro, de Filio Dei sic loquitur: « Stul-
tissimus sum virorum et sapientia hominum non
est mecum, non didicis sapientiam non et novi sanc-
to rum scientiam. Quis ascendit in cœlum atque de-
scendit? Quis continuit spiritum in manibus suis?
Quis colligavit aquas quasi in vestimento? Quis
suscitavit omnes terminos terræ? Quod nomen ejus
est, et quod nomen Filii ejus, si nosti? » (*Prov. xxx,*
2-4.) Annuadverte itaque sermones istos, et au-
ribus percipe verba regis hujus, ut videas et scias
de quo loquitur hic, utrum de aliquo Dei secundam
adoptionem, filio; an de substantiali et coæterno
sibi unigenito, cujus nomen tam affectuose quærit

A et investigat? B. De illo quidem et illius nomine
quærit cujus « nomen admirabile est in universa ter-
ra (*Psal. viii, 2*), et cujus nomen super omne no-
men (*Philipp. ii, 9*). G. Ita profecto est ut arbitra-
ris, non solum enim hic, verum in libro Sapientie
de cœquali Deo Patri Filio idem scribit his verbis:
« Videamus, inquit Judæi, si sermones illius veri
sunt, et tentemus quæ ventura sunt illi, et sciemus
quæ erunt novissima illius. Si enim est verus Fi-
lius Dei, suscipiet illum et liberabit illum de manu
contrariorum (*Sap. ii, 17, 18*). » Ecce nunc palam
loquitur et proverbium nullum dicit (*Joan. xvi,*
29): Verum enim Filium Dei dixit, ad differentiam
eorum, qui non natura, sed nuncupatione Filii
Dei vocantur: de quibus Psalunista dicit: « Ego
dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes (*Psal. xxi,*
6): » de quo manifestius in Evangelio Veritas dicit:
« Omnis qui fecerit voluntatem Patris mei qui in
cœlis est, ille meus frater, et mater, et soror est
(*Math. xii, 50*). » Si ergo fratres Christi, et filii sunt
Dei.

XI. Habemus itaque duo congrua de Filio Dei in
Salomone testimonia, quæ si filii perditionis non
sufficiunt, ad Danielelem revertendum est, apud
quem Nabuchodonosor in fornace Filium Dei intuens
ait: « Ecce ego video viros solutos quatuor ambu-
lantes in medio ignis, et nihil corruptionis in eis
est, et species quarti similis est Filio Dei (*Dan.*
iii, 92). » Audi, Israel, audi idololatram, audi aho-
nigenam, acquiesce gentili qui credere respicit Sa-
lomoni. Quis est iste Filius Dei? Porro iste est Filius
Dei qui longo post tempore, mirabiliter filius ho-
minis fieri dignatus est. Mirabiliter dicamus: an
miserabiliter? sed, ut verius fateamur, et mirabi-
liter dicamus et miserabiliter: « quia « O quam ad-
mirabile commercium! Creator generis humani
animatum corpus sumens, de Virgine nasci dignatus
est (*Offic. B. Mariæ in Sabbato*). » Miserabiliter in
nobis, quia « Vere languores nostros ipso portavit
(*Isa. liii, 4*). » Item mirabiliter in se, quia mirabile
mysterium declaratur: « Deus homo factus est (*Joan.*
i, 14); » et quia, « Exinanivit semetipsum, for-
nam servi accipiens (*Philipp. ii, 7*). » Miserabiliter
autem in nobis, quia verus Samaritanus iter fa-
ciens, venit secus vulneratum, et videns eum, mi-
sericordia motus est. « Hoc est igitur mirabile in ocu-
lis nostris (*Math. xxi, 42*). » hoc est illud novum quod
Dominus se creavisse super terram asserit per Je-
remiam prophetam dicentem: « Revertere, virgo
Israel, revertere ad civitates istas. Usquequo deli-
citiis dissolveris, filia vaga? Quia creavit Dominus
novum super terram, femina circumdabit virum
(*Jer. xxxi*). » Et notandum quod magis proprie
dixit, « circumdabit, » quam si dixisset, genera-
t: generatio enim proprie dicitur, quando viro recepto
semine mulier imprægnatur. Verum quia illa Salva-
toris generatio de pura carne Virginis absque ali-
qua virilis seminis præjacentis materia provenit,
« circumdabit » pulchre dictum est, et non, genera-

bit : sane tamen utrumque dici potest. Habemus itaque quod quærebamus, manifesta videlicet de Filio Dei testimonia.

XII. Nunc autem ad tertiam in Trinitate personam, Spiritum sanctum, calamus transferamus, quem quidam ventum esse vel sibilum auræ mentiuntur. Super quo beatus Hieronymus in *Hebraicis Quæstionibus* ita scribit : « *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas (Gen. 1)*, pro eo quod in colicibus nostris scriptum est *ferebatur*, in Hebræo habetur, *marahaephet* [merachephet], quod nos appellare possumus, *incubabat* sive *confovebat*, in similitudinem volueris ova calore animantis. Ex quo intelligimus non de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, sed de Spiritu sancto, qui et ipse vivificator omnium a principio dicitur. » Dicant ergo falsitatis assertores, qui Spiritum sanctum ventum volunt accipi, quomodo constat quod « Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus, omnis virtus eorum? (*Psal. xxxii.*) » Nuper enim accidit, quod tibi relaturus sum.

XIII. Nudiustertius, ut mihi moris est, cum vacuus essem, die solemnè Dominica descendi in domum cujusdam Hebræi, quasi aliquid novi auditorus. Interrogatus igitur a me quid esset Spiritus sanctus, ventum esse respondit. Quid est ergo, inquam, quod dicit David : « Cor mundum crea in me, Deus, et Spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi lætitiã salutaris tui, et Spiritu principali confirma me (*Psal. l.*)? » Præterea liber, inquam, beati Job, non videtur velle Spiritum sanctum aliud esse quam ipsum Deum. In eo enim Eliu filius Barachiel, de Spiritu Domini scribit ita, dicens : « Spiritus Dei fecit me, et spiraculum Omnipotentis vivificavit me (*Job xxxiii.*) » Dic igitur, similiter dixi, quis est iste quo innovari David desiderat, pro quo ne sibi auferatur interpellat, per quem se confirmari concupiscit. Sed quis est iste Spiritus Dei, a quo se factum Eliu fuisse testatur? Nonne is est Spiritus de quo ait Psalter egregius Israel : « Emittes Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ? » (*Psal. ciii.*)

Aliis et aliis auctoritatibus ad hoc adversarium veritatis impuli, ut Spiritum sanctum Deum esse, et eundem Spiritum ventum esse fateretur. Tum ego : Spiritus sanctus, inquam, te judice, ventus est, et Deus Spiritus sanctus est, ergo et Deus ventus est. *B.* Profecto vere et syllogistice argumentatus es. Nunc autem de Spiritu sancto prosequamur, ut cuius instinctu hoc opus incœpimus, eo consummante peragamus.

XIV. *C.* Fiat ut postulasti, auctoritates etiam prophetarum de Spiritu sancto quos eodem inspirante proferunt, in unum colligamus. Ait ergo Salomon in libro Sapientiæ : « Spiritus sanctus disciplinæ effugit fictum, et auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu (*Sap. i.*) » In eodem : « Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis (*Ibid.*) » In Isaia et quoque scriptum est : « Gaudium onagrorum pasua gregum, donec effundatur super nos Spiritus ab Excelso (*Isa. xxxii.*) » Item : « Effundam Spiritum meum super semen tuum (*Isa. xlii.*) » In eodem : « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me (*Isa. lxi.*) » Michæas quoque ait : « Ego sum repletus virtute Spiritus Dei (*Mich. iii.*) » In Zacharia etiam invenitur : « Non in exercitu, neque in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus Deus (*Zach. iv.*) » Sed quid item per singula? Si linguis hominum loquerer et angelorum, non tamen hunc de quo agimus Spiritum explicare possem. Facturi igitur finem, modumque cursui imponentes, bravium postulamus, non aurum argentumve, seu etiam sæcularis auræ laudisque favorem mundanæ. Verum ab illo remunerari petimus, cui servire regnare est, de quo et a quo diximus, quidquid bene diximus. De cætero ab illis qui hoc opus lecturi sunt, si quis tamen hoc captus amore leget, de omissis vel non sane dictis, veniam postulamus, ut et de bene dictis, Deo grates persolvat, eumque pro nobis impleret, quatenus viam universæ carnis ingressuri, præsto habeamus defensorem nostrum misericordem et piùm Dominum Jesum Christum, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu sancto per omnia sæcula sæculorum. Amen.